

Život a odkaz polského skladatele Mariana Sawy (jeho přínos k dramaturgii pěveckých sborů)

Doc. Mgr. Jan Spisar, Ph.D.

Mariana Sawu, hudebního skladatele, varhaníka, muzikologa a pedagoga, řadíme k významným polským umělcům druhé poloviny 20. století a počátku 21. století.

Narodil se 12. ledna 1937 v Krasnystawu¹ a zemřel 27. dubna 2005 ve Varšavě. Jako většina polských skladatelů té doby (např. Mikołaj Górecki,² Andrzej Koszewski,³ Witold Lutosławski,⁴ Krzysztof Penderecki⁵ a jiní) i on komponoval skladby pro pěvecké sbory. Nesporný a zásadní vliv na rozvoj jeho hudebnosti měl otec Franciszek Sawa, varhaník a sbormistr v místním kostele, který se po smrti své ženy spolu s prarodiči a tetou starali o chlapcovu výchovu a vzdělání. Mladý Marian byl od dětství obklopen hudbou, otec ho učil hrát na klavír, housle a varhany. V domě Sawových, v němž nechyběly mnohé nástroje, hudební literatura a zpěvníky, bylo i zvykem časté provozování hudby a muzicírování. Hru na varhany studoval s lehkostí, častokrát během náboženských obřadů hrál s otcem melodie zpívaných písní. Díky přísnému otci se naučil i hudební teorii.

Po ukončení základní školy v Łopienniku se budoucí skladatel přihlásil na technicky zaměřenou školu Technikum Mechaniczne w Krasnymstawie, kterou ovšem záhy opustil a ve věku patnácti let začal studovat na renomované a prestižní škole pro varhaníky Salezjańskiej Szkole Organistowskiej w Przemyślu (1951–1955). Její žáci měli na studium dostatek času, vzdělávali se ve hře na varhany a jiné nástroje, v intonaci, hudební teorii, harmonii, kontrapunktu, úkoly museli plnit ze dne na den. Sawův výjimečný hudební talent a vysoká úroveň školy vytvořily solidní základy pro jeho následné vzdělávání i rozsáhlou skladatelskou tvorbu zejména v oblasti duchovní hudby (studium a provozování gregoriánského chorálu, antifon, hymnů, žalmů apod.).

¹ Město v oblasti Lublinu, střediska Lublinského vojvodství, ležící ve východním Polsku.

² Henryk Mikołaj Górecki Marek (1933–2010), polský skladatel soudobé hudby, profesor a bývalý rektor Státní vysoké hudební školy v Katovicích (Państwowa Wyższa Szkoła Muzyczna w Katowicach). Je považován za jednoho ze zakladatelů tzv. Nové polské školy.

³ Andrzej Koszewski (1922–2015), polský skladatel, hudební teoretik, profesor na Hudební akademii v Poznani (Państwowa Wyższa Szkoła Muzyczna w Poznaniu/obecně Akademia Muzyczna).

⁴ Witold Roman Lutosławski (1913–1994), významný polský hudební skladatel 20. století, dirigent, získal ve světě řadu ocenění.

⁵ Krzysztof Penderecki (1933), jeden z nejvýznamnějších polských hudebních skladatelů (představitel hudební avantgardy druhé poloviny 20. století), dirigent, muzikolog a pedagog (profesor na Folkwang-Hochschule für Musik v Essenu), držitel mnoha světových ocenění.

Pro další Sawovo vzdělání bylo bezpochyby osudové setkání s prof. Feliksem Rączkowskim,⁶ který přijel z Varšavy, aby si poslechl hudební výkony žáků v Saleziánské škole. V důsledku této události se v roce 1955 Sawa přestěhoval do Varšavy, aby pokračoval ve studiu hry na varhany na škole Zespół Państwowych Szkół Muzycznych im. J. Elsnera (1955–1958). V letech 1958–1964 studoval na Akademii Muzycznej im. Fryderyka Chopina w Warszawie (dříve Państwowa Wyższa Szkoła Muzyczna) na varhanním oddělení u již zmíněného Felikse Rączkowského a v letech 1962–1968 tamtéž kompozici (absolvoval s vyznamenáním), zpočátku u Piotra Perkowského,⁷ od druhého ročníku u Kazimierze Sikorského,⁸ významného polského skladatele, který mimo jiné působil v šedesátých letech v Paříži a v USA v Centru elektronické hudby.

Již od počátku svých studií byl Sawa považován za „hvězdu“ ve varhanní hře, v improvizaci i kompozici. Samostatně koncertoval a spolupracoval s řadou významných orchestrů a sólistů v Polsku, ale taky v zahraničí. Často zastupoval svého profesora Felikse Rączkowského, který zastával mimo jiné funkci varhaníka v kostele (kościół pod wezwaniem św. Krzyża) a doprovázel jeho pěvecký sbor. Sawova virtuózní hra při mších a originální nekonvenční improvizace přilákaly mnoho lidí, kteří přišli do kostela, aby si poslechli neobvykle nadaného varhaníka. V roce 1969 se zúčastnil soutěže svazu mladých polských skladatelů (Koło Młodych Związku Kompozytorów Polskich), na které zvítězil symfonickou skladbou s názvem *Assemblage*.⁹ Mimořádný úspěch v této soutěži měl být průlomem v kariéře výjimečného začínajícího skladatele, neboť obdržel stipendium na studium u Nadi Boulangerové¹⁰ v Paříži. Bohužel osobní problémy mu znemožnily tuto šanci využít.

Jak již bylo na začátku zmíněno, v Polsku komponovali ve druhé polovině 20. století pro pěvecké sbory téměř všichni skladatelé. Právě díky nim vstoupila do koncertních síní a kostelů nová domácí sborová tvorba. Významný přelom tvoří 60. a 70. léta, ve kterých dochází k rozvoji amatérských sborů při různých institucích, znovu ožívují svou činnost sbory

⁶ Feliks Rączkowski (1906–1989), polský varhaník, hudební skladatel (zejména varhanní a vokální skladby) a pedagog (např. Konserwatorium Warszawskie, Państwowa Wyższa Szkoła Muzyczna w Warszawie).

⁷ Piotr Perkowski (1901–1990), polský hudební skladatel (hudba k filmům, balety, houslové koncerty, písně) a pedagog (např. Państwowa Wyższa Szkoła Muzyczna w Warszawie, Państwowa Wyższa Szkoła Muzyczna w Wrocławiu).

⁸ Kazimierz Sikorski (1895–1986), polský skladatel (např. Stabat Mater, symfonie, koncerty, písně), hudební teoretik a pedagog (např. Państwowe Konserwatorium Muzyczne w Warszawie, Państwowa Wyższa Szkoła Muzyczna w Warszawie).

⁹ Skladba pro dva orchestry (1969). Více viz Gabryś, R. *Assamblage – w stronę awangardy, czyli Marian Sawa A.D. 1969. „Musica Sacra Nova“*, 2011, č. 5, s. 313–329.

¹⁰ Nadia Boulanger (1887–1979), významná francouzská hudební pedagožka, skladatelka, dirigentka, hudební vědkyně, hráčka na klávesové nástroje. Mezi její žáky řadíme např. Aarona Coplanda, Johna Eliota Gardinera, Philipa Glasse, Astora Piazzolu.

chrámové, vznikají sbory na školách. Podstatnou úlohu v té době začaly sehrávat sbory akademické (vysokoškolské), jež dosahovaly vysoké úrovně, kterou si udržují dodnes. V této souvislosti vzrůstala i potřeba kvalitní, náročné a nové sborové literatury. Především ty poslední jmenované sbory se prosazovaly zásluhou odvážných experimentálních kompozic.

Studijní a životní spojení s Varšavou částečně předurčily i Sawovo pedagogické působení. Vychoval ve svém oboru řadu vynikajících hudebníků.¹¹ V roce 1968, po smrti kolegy, nadějného skladatele a varhaníka Zdzisława Nowackého,¹² byl Sawa jmenován na jeho místo vyučovat klavírní improvizaci na Szkole Muzycznej II stopnia im. Józefa Elsnera w Warszawie. Zde působil až do roku 2005. Brzy poté (také na místo Nowackého) přijal zaměstnání na Liceu Muzycznym im. Karola Szymanowskiego, na kterém pracoval řadu dalších let. V letech sedmdesátých započalo Sawovo období působení coby akademického pedagoga. Od roku 1973 až do své smrti vyučoval harmonii, improvizaci a kontrapunkt na tehdejší Wyższej Szkole Muzycznej w Warszawie a v letech 1992–2003 na Uniwersytecie im. Kard. Stefana Wyszyńskiego (dříve ATK)¹³ hru na varhany a liturgickou hru. Na Liceu Muzycznym im. Karola Szymanowskiego w Warszawie (2002–2005) učil varhanní improvizaci. Kromě této práce vedl i mnohé kurzy hry na varhany. Studenti na Marianu Sawovi oceňovali trpělivost, vstřícnost a ochotu spolupracovat.

V následujícím období se koncertně prosadil zejména svými varhanními improvizacemi a jako vyhledávaný a znamenitý doprovod solistů¹⁴ nebo pěveckých sborů¹⁵ spolupracoval i se symfonickými orchestry.¹⁶ Léta hrál s Mariettou Kruzel-Sosnowskou v duu, které interpretovalo vlastní skladby komponované pro dva varhaníky. Své kompozice nahrál pro řadu vydavatelských firem,¹⁷ rozhlasových¹⁸ a televizních stanic.¹⁹ Koncertoval nejen v Polsku, ale také v zahraničí (Belgie, Finsko, Francie, Holandsko, Německo, Itálie, SSSR a jeho nástupnické státy).

¹¹ Více viz KUSZAJ, A. Mój profesor Marian Sawa. „*Nowy Magazyn muzyczny*“, 2005, č. 13, s. 10–11.

¹² Zdzisław Nowacki (1925–1965), polský varhaník, hudební teoretik a pedagog.

¹³ Akademia Teologii Katolickiej w Warszawie.

¹⁴ Např. Jerzy Artysz, Bernard Ładysz, Jadwiga Rappé, Krystyna Szostek-Radkowa.

¹⁵ Např. Poznańskie Slowiki (sbor chlapecko-mužský), Cantores Minores Wratislaviensis, Chór Filharmonii Narodowej.

¹⁶ Např. Orkiestra Filharmonii Wrocławskiej, Orkiestra Symfoniczna Filharmonii Narodowej.

¹⁷ Např. DUX, Polskie Nagrańa, Veriton, MTJ, Polonia Records, Acte Préable (analogové i CD nosiče).

¹⁸ Např. Polskie Radio.

¹⁹ Např. Telewizja Polska.

Velmi rozsáhlá byla i Sawowa hudebněorganizační činnost. Patří do ní aktivity v různých spolcích,²⁰ spolupořádal významné hudební akce, zasedal v porotách mnohých soutěží (varhanních, sborových i skladatelských). Jako vysokoškolský pedagog se aktivně účastnil četných vědeckých symposií zaměřených na hudbu 20. století.²¹ Sawovy skladby interpretovaly přední polské symfonické orchestry,²² jeho sborovou tvorbu nemají v repertoáru jen polské pěvecké sbory,²³ ale také zahraniční.²⁴ Lze ji slyšet na sborových festivalech či soutěžích a můžeme říct, že v tomto smyslu je Sawowa hudba (zejména sborová a varhanní) na vzestupu.

Za své kompozice obdržel skladatel řadu ocenění, a to např.: Nagroda Ministra Oświaty i Wychowania II Stopnia (1979), Złoty Krzyż Zasługi (1985), III Nagroda na Konkursie Kompozytorskim PZChiO²⁵ (1987), I Nagroda na XV Międzynarodowym Festiwalu Filmów i Multymediów w Niepokalanowie, nominace na cenu „Fryderyk“ v roce 2001 (za nahrávku: Marian Sawa – Organ Music II), ocenění za písně pro děti výborem Komitet do spraw Radia i Telewizji.

Dílo Mariana Sawy je rozsáhlé a čítá stovky skladeb.²⁶ Jejich přesný počet je prakticky nedohledatelný, protože skladatel si nevedl evidenci, množství rukopisů se ztratilo nebo se vyskytuje v soukromých archivech, řada jich nebyla vydána. Nejedná se jen o díla pro varhany (např. pět koncertů pro varhany a orchestr, sonáty, fantazie, preludia, toccaty a passacaglie), ale také o díla instrumentální (např. pro klavír nebo housle), vokálně-instrumentální, vokální a sborová à cappella. Ve své tvorbě pro pěvecké sbory se často nechával inspirovat náboženstvím a hudbou duchovní,²⁷ využíval nápěvů gregoriánského chorálu a modálních prvků, navazoval na tradici polských kostelních písní či polský folklór. S oblibou pak tyto prvky umně propojoval v jedné skladbě. V jeho sborech patrně nenalezneme tak odvážné skladebné postupy, jak je tomu ve skladbách pro varhany, zaujmou však svou rytmickou svěžestí, zpěvností melodických linek, citem pro akustiku (zejména dozvuk v kostele), dynamickým odstíněním a kontemplativní niterností. Množství svých

²⁰ Např. Związek Kompozytorów Polskich „ZKP“ (Svaz polských skladatelů) oddělení „Koło Młodych“ 1966–1971, Polski Związek Chórów i Orkiestr (Polský svaz sborů a orchestrů) 1997–1999, Svaz autorů „ZAiKS“, Musica sacra.

²¹ Např. „1st Composers' Symposium“ Varšava 1999, 3th Composers' Symposium Varšava 2003.

²² Např. (viz pozn. č 16).

²³ Jedny z nejvýznamnějších: Poznańskie Słowiki, Cantores Minores Wratlaviensis, Chór Towarzystwa Śpiewaczego Harfa, Warszawski Zespół Chorałowy.

²⁴ Pěvecké sbory ve státech Evropy, Latinské Ameriky, USA i Asie.

²⁵ Polski Związek Chórów i Orkiestr „PZChiO“ (Polský svaz sborů a orchestrů)

²⁶ Evidováno je 723 skladeb.

²⁷ Více viz KLIMEK, M. Marian Sawa – kompozytor muzyki sakralnej, „Liturgia Sacra“, 2006 č. I (27), s. 97–111.

sborových skladeb²⁸ věnoval sborům smíšeným (např. *Popule meus* /1996/, *Salvator mundi* /1995/, *Anima mea* /1996/), ženským (např. *Zbiór pieśni* /1992/, *O gloriosa Domina* /1995/), mužským (např. *Ave Maria* /1980/, *Miserere mei Deus* /1980/) i dětským (např. *Pieśń Kocłapciów* /1981/, *Puer natus est nobis* /1992/), a to s doprovodem hudebních nástrojů či vokálním sólem nebo bez doprovodu.²⁹ Z větších hudebních forem jsou známé a ansámby prováděné Sawovy mše,³⁰ oratoria³¹ a kantáty (např. *Via Crucis* pro smíšený sbor a orchestr /1999/, *Missa Claromontana* pro smíšený sbor varhany a tympány /2005/, *Cantate Domino* kantáta pro sólový soprán a bas, smíšený sbor, dvoje varhany a smyčce /1998/, *Stabat Mater* pro smíšený sbor a varhany /1982/).

Mariana Sawu vnímáme jako nepřehlédnutelnou a výjimečnou osobnost s širokým, bohatým a komplexním spektrem nejen uměleckým, ale taky organizátorským a pedagogickým. Jeho život a práce se proto staly předmětem mnoha vědeckých studií a symposií. V roce 2006 byl při příležitosti prvního výročí úmrtí založen spolek pod názvem Towarzystwo im. Mariana Sawy, jehož hlavním záměrem je šíření a popularizace Sawovy hudby, vydávání jeho děl (sestavení katalogu skladeb), propagace, organizování koncertů (v Polsku i v zahraničí), festivalů a interpretačních seminářů věnujících se jeho tvorbě.³² Po smrti skladatele se stali majiteli díla Alexandra Sawa a Radosław Sawa, kteří spolupracují s výše jmenovanou organizací.

Sawovy sborové skladby jsou mi velmi blízké a jako sbormistr je vyhledávám a doporučuji ostatním, neboť zaujmou zpěváky i posluchače svou nepodbíživou svéráznou originalitou.

²⁸ Více viz Towarzystwo im. Mariana Sawy [online]. © 2016 – Towarzystwo im. Mariana Sawy [cit. 2017-09-04]. Dostupné z: <http://mariansawa.org/marian-sawa/kompozycje/>.

²⁹ Více viz WĘCOWSKI, J. Mariana Sawy twórczość chóralna a cappella. In: *Symposium Kompozytorskie Akademii Muzycznej im. Fryderyka Chopina*, red. A.Gronau-Osińska, Warszawa: AMFC, 2001, s. 133–139.

³⁰ Více viz KOSIŃSKA, J. Twórczość mszalna Mariana Sawy. „*Musica Sacra Nowa*“, 2011, č. 5, s. 403–441.

³¹ Více viz SOKOLOWSKA, K. Marian Sawa – Oratorium Nativitas Mundi. „*Musica Sacra Nova*“, 2011, č. 5, s. 504–521.

³² Více viz Towarzystwo im. Mariana Sawy [online]. © 2016 – Towarzystwo im. Mariana Sawy [cit. 2017-09-04]. Dostupné z: <http://mariansawa.org/towarzystwo/o-nas/>.

PRAMENY A LITERATURA

- GABRYŚ, R. Assamblage – w stronę awangardy, czyli Marian Sawa A. D. 1969. „*Musica Sacra Nova*“, 2011, č. 5, s. 313–329.
- KLIMEK, M. Marian Sawa – kompozytor muzyki sakralnej. „*Liturgia Sacra*“, 2006, č. I (27), s. 97–111.
- KOSIŃSKA, J. Twórczość mszalna Mariana Sawy. „*Musica Sacra Nowa*“, 2011, č. 5, s. 403–441.
- ŁUKASZEWSKI, M. T. *Marian Sawa in Memoriam – wspomnienia, rozmowy i refleksje*. Warszawa: TiMS, 2010.
- SOKOŁOWSKA, K. Marian Sawa – Oratorium Nativitas Mundi. „*Musica Sacra Nova*“, 2011, č. 5, s. 504–521.
- SPISAR, J. *Polská hudba 20. století se zaměřením na vokální sborovou tvorbu*. Habilitační práce, Ostravská univerzita v Ostravě, 2004, s. 87–92.
- WĘCOWSKI, J. Mariana Sawy twórczość chóralna a cappella. In: *Symposium Kompozytorskie Akademii Muzycznej im. Fryderyka Chopina*, red. A.Gronau-Osińska, Warszawa: AMFC, 2001, s. 133–139.

Internetové zdroje

- Towarzystwo im. Mariana Sawy [online]. [cit. 2017-09-04]. Dostupné z: <http://mariansawa.org/towarzystwo/o-nas/> (© 2016 – Towarzystwo im. Mariana Sawy)